

**TEREZA GANZA ARAS (Kaštel Sućurac, 29.
studenoga 1937.- Zagreb 2. siječnja 2001.)
Zaslužna hrvatska povjesničarka i političarka**

Neočekivano i zauvijek napustila nas je kolegica dr. Tereza Ganza Aras, profesorica na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zadru, Sveučilišta u Splitu. Osmu je u slijedu i najmlađa među preminulim na ovom Odsjeku, za gotovo četrdeset pet godina trajanja ove visokoškolske ustanove u našem gradu.

Rođena je prije šezdeset tri godine 29. studenoga 1937. u Kaštel Sućurcu, u obrtničkoj obitelji. Rano djetinjstvo provela je u Kaštelima i u Splitu. Niže razrede osnovne škole pohađala je u Splitu, više u Zadru, gimnaziju, Glazbenu školu i studij povijesti, latinskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Zadru. Radila je kao učiteljica, studirala i uspješno polagala ispite na Fakultetu. Godine 1963. izabrana je za prvu asistenticu na Katedri za povijest naroda SFRJ u novom vijeku. Prve godine provela je u Seminaru radeći sa studentima, pisala prikaze i članke, svladavala paleografska znanja, učila strane jezike, potrebne za arhivsko istraživanje i čitanje strane literature.

Podjednako sklona istraživanju hrvatskoga srednjovjekovlja i novovjekove hrvatske povijesti, ljetni semestar akademske godine 1965./66. provela je na Odsjeku za povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu na usavršavanju, slušajući predavanja uglednih profesora dr. Jaroslava Šidaka, dr. Mirjane Gross, dr. Ljube Bobana i dr. Vase Bogdanova. Iste godine dobila je stipendiju od njemačke službe za razmjenu studenata i mladih znanstvenika te je dvije akademske godine boravila na Sveučilištu u Münchenu kao slušatelj Ober i Haupt seminara iz povijesti istočne i jugoistočne Europe. Slušala je predavanja, pohađala seminare iz europskoga srednjeg vijeka i metodologije povijesne znanosti.

Nakon povratka iz Njemačke radi na doktorskoj disertaciji "Politika novog kursa u Dalmaciji" koju brani 1979. godine na Filozofskom fakul-

tetu u Zadru. Zbog aktivnog sudjelovanja u Hrvatskom proljeću (1971.) izgubila je posao 1974. na Fakultetu jer je bila politički nepodobna da predaje povijest na nastavničkom fakultetu. Od 1979. radi u Zavodu za povijesne znanosti JAZU u Zadru u zvanju bibliotekara, od 1981. znanstveni je suradnik, a godine 1987. unaprijeđena je u novo znanstveno zvanje višega znanstvenog suradnika.

Demokratske promjene u našoj domovini omogućile su joj povratak na Fakultet, na kojemu je nakon natječaja izabrana u nastavno zvanje izvanrednoga sveučilišnog profesora za predmet Povijest naroda Jugoslavije u novom vijeku, odnosno Povijest istočne i jugoistočne Europe od petnaestoga stoljeća do kraja Prvoga svjetskoga rata. Isti predmet je predavala na Pedagoškom fakultetu u Osijeku i Visokoj učiteljskoj školi u Zadru.

Za njezina nastavnoga i znanstveno-istraživačkoga rada na Fakultetu bila je članica nekoliko komisija, sudjelovala je na okruglim stolovima, znanstvenim skupovima i savjetovanjima, znanstvenim projektima, poslijediplomskim i doktorskim studijima te u povjerenstvima za ocjenu magistarskih radova i doktorskih disertacija.

U znanstveno-istraživačkom radu Tereza Ganza Aras bavila se društvenim, političkim i gospodarskim problemima Dalmacije u devetnaestom i ranom dvadesetom stoljeću, kako u gradskom tako i u seoskom društvu Dalmacije. U postavljanju istraživačkih zadataka prednost daje hrvatskom narodnom preporodu, zadružnom pokretu, velikotalijanskim i velikosrpskim posezanjima na Dalmaciju, hrvatskoj državnosti i napose politici novoga kursa u Dalmaciji, sve u kontekstu austrijske, odnosno austro-ugarske politike prema Dalmaciji kada su se događaji prelamali na ovim našim stranama i nagovještavali prvi svjetski sukob u povijesti. Kako je znanstveno sazrijevala tako je postupno ulazila u složenije probleme, uzroke i posljedice u sklopu austrijske, odnosno austro-ugarske unutrašnje i vanjske politike. S druge strane uspješno je rješavala probleme mikroregija, primjerice kada je istraživala grad i otok Rab i Benkovac potkraj devetnaestoga stoljeća i u ranom dvadesetom stoljeću. Uz ostale priloge važni su njezini prinosi za bolje poznavanje istaknutih hrvatskih političkih prvaka Ante Starčevića, Frana Supila, Ante Trumbića ili pak Nikole Tomasea.

Posebni doprinos hrvatskoj povijesnoj znanosti je njezina knjiga *Politika novog kursa dalmatinskih pravaša oko Supila i Trumbića*. U knjizi je riječ o političkom zaokretu u hrvatskoj politici godine 1903. Prvaci dviju vodećih hrvatskih stranaka u Dalmaciji, Narodne hrvatske stranke i Stranke prava, ocijenili su da je Dalmacija ugrožena od sve većeg centralizma, hegemonizma i germanizacije koje provodi bečki vrh. Politički dinamičniji pravaši preuzimaju inicijativu, oslanjajući se na sitno i srednje građanstvo koje je imalo političke i gospodarske interese, bilo je protu-austrijski usmjereno jer ga je bečka politika gospodarski i politički sputavala. U politici dalmatinskih pravaških prvaka Supila i Trumbića, Tereza

Ganza Aras uočava težnje za sjedinjenjem Dalmacije s Banovinom, elemente hrvatske državnosti, ali i opasnost od talijansko-srpske sprege. Poslije kratke suradnje s Mađarima i prebrođene krize u Monarhiji, javljaju se koncepcije unitarističkoga jugoslavenstva, koje su vodile hrvatsko-srpskoj suradnji, Riječkoj i Zadarskoj rezoluciji i sve će to u konačnici dovesti do Hrvatsko-srpske koalicije. Od 1903. do 1905. primjećuje se početak sloma politike novog kursa i postupni prijelaz pravaša od hrvatstva k jugoslavenstvu. S pojavom Hrvatsko-srpske koalicije, težište političkog života prebacuje se iz Dalmacije u Banovinu. Poslije kratkotrajnoga hrvatstva, traganja za hrvatskim suverenitetom, nastupili su dani jugoslavenskoga zanosa, unitarizma koji je doveo do integralnoga jugoslavenstva, pogubnoga za hrvatski nacionalni opstanak. Ova knjiga dr. Tereze Ganze Aras je vrijedan prinos hrvatskoj povijesnoj znanosti za bolje poznavanje političkoga života od 1900. do 1905. godine. Iz svega ovoga se može razabrati zašto je njezina doktorska disertacija toliko dugo čekala na objavljivanje.

Kolegica Tereza Ganza Aras sretno je spajala znanstveno-istraživački s nastavnim radom. Njezina predavanjima studentima, izlaganja na znanstvenim skupovima i javni nastupi bili su na visokoj predavačkoj razini, dovoljno argumentirani da su pobuđivali zanimanje slušatelja.

Dok je djelovala na Fakultetu, aktivno je sudjelovala u javnom životu grada kroz Podružnicu Povijesnoga društva u kojoj je neko vrijeme bila tajnica te kroz Ogranak Matice hrvatske, gdje je imala više nastupa, a napose kroz njezinu *Usmenu Zadarsku reviju* koju je neko vrijeme uređivala te *Zadarsku reviju* u kojoj je objavila svoj prvijenac. Osobito je zapažena njezina zauzetost u Pjevačkom društvu "Zoranić" i interes za kulturne i umjetničke događaje u gradu, koje je svojim činom potvrđivala.

Dr. Tereza Ganza Aras bila je i ostala slobodoumnoga svjetonazora, što se očitavalo u privatnom i javnom životu, znanstvenom i nastavnom radu i političkom djelovanju. Zbog glasnoga razmišljanja i aktivnoga djelovanja u Hrvatskom proljeću dugi niz godina bila je pod prisilnom šutnjom i u društvenoj izolaciji. S demokratskim promjenama društveno se i politički angažirala i zagovarala samostalnu i demokratsku hrvatsku državu i višestranačje. Opredjelila se za liberalnu političku opciju i postala članica Hrvatske socijalno-liberalne stranke. Usmenom i pismenom riječi, u klupama Županijskoga doma Hrvatskoga sabora, u dva saziva, na stranicama novina, u časopisima, na radiju i televiziji naglašavala je slobodu naroda, klase i pojedinca, po onoj Starčevićевой "slobodan pojedinac u slobodnoj državi". Ono što je u usmenom i pismenom obliku govorila i pisala to je činom potvrđivala u Domovinskom ratu, hrabreći branitelje na terenu da izdrže u obrani. Kroz razvoj demokracije, društveno i političko angažiranje, politički je sazrijevala i postupno izrastala u vodeću hrvatsku liberalku. Poslije unutrašnjega raskola u Hrvatskoj socijalno-liberalnoj stranci (1997.), opredjelila se za Liberalnu stranku u kojoj je bila potpredsjednica i članica Predsjedništva, a surađivala je s

predsjednikom stranke Vladom Gotovcem. Smrt ju je zatekla na dužnosti predsjednice Gradskoga ogranka stranke u Zadru. U Županijskom domu Sabora obnašala je dužnost predsjednice Odbora za strategiju i Odbora za zaštitu okoliša.

Kolegica Tereza Ganza Aras bila je osebujna osoba, znala je razmišljati na svoj, neki drugi način, kako u znanosti tako i u politici. Težila je da se izdigne iznad okruženja, jer je imala solidnu naobrazbu i životno iskustvo. Uvijek je bila kritična, osobito prema neodgovornim pojedincima koji su rušili mladu hrvatsku državu zbog vlastita probitka što svjedoči o križi morala i etike, nedostatku ponosa i domoljublja u pojedinaca i u hrvatskom društvu uopće. Dostojno je zastupala svoje birače i nastojala opravdati njihovo povjerenje. Dobro je shvaćala probleme zadarskoga gospodarstva i društva i zauzimala se za njihovo rješavanje. Željela je, između ostaloga, da Filozofski fakultet u Zadru preraste u moderno sveučilište.

Kolegica Tereza Ganza Aras s interesom je pratila što se događa na europskoj i svjetskoj političkoj sceni. Sudjelovala je na više međunarodnih skupova informirajući sudionike o Hrvatskoj. Kako se zauzimala za slobodu svoga naroda, to je činila i za druge neslobodne narode, osobito dok je bila na dužnosti predsjednice Transnacionalne radikalne stranke Hrvatske. Podržavala je pravo tibetanskog naroda na slobodu i nezavisnost te je znala otkriti sličnosti s povijesnim razvitkom Hrvata. Njezin liberalni svjetonazor očitovao se i u potpori ženskim pokretima u svijetu. Zauzimala se za probleme žena, njihovu afirmaciju, osobito u Hrvatskoj, za njihove intenzivnije sudjelovanje u javnom i političkom životu.

Da zaključimo. Dr. Tereza Ganza Aras bila je u punom smislu riječi intelektualka, s interesom za znanost, politiku, glazbu i kulturu. Bila je energična i elokventna sveučilišna profesorica, znanstvenica, povjesničarka i političarka. Gotovo četrdeset godina je istraživala povijest hrvatskoga naroda u procesu političke integracije, dezintegracije i demokratizacije hrvatskoga društva u Dalmaciji. Kolegica Tereza nije umrla, jer će je zauvijek pamtiti bivši studenti, kolegice, kolege i prijatelji kao slobodnomnu osobu koja se zauzimala za hrvatsku državnu samostalnost i izgradnju liberalne demokracije, a napose će je pamtiti kao povjesničarku koja je toliko pridonijela hrvatskoj povijesnoj znanosti. Vjerovala je u ono što je zastupala, a često je bila usamljena i tjeskobna, ali je utjehu, snagu i uporište nalazila u obitelji i bližoj rodbini, osobito otkako je postala majka i baka. Na kraju se s pouzdanjem može reći da će cjelokupno djelo dr. Tereze Ganze Aras nadživjeti njezino fizičko trajanje.

Stijepo Obad